অধ্যায় ৭ ঃ মূল্যবোধ শিক্ষা

অধ্যায় গাথঁনি

৭.১ উদ্দেশ্য
৭.২ পৰিচয়
৭.৩ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ অর্থ
৭.৪ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ উদ্দেশ্যসমূহ
৭.৫ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ প্রয়োজনীয়তা আৰু গুৰুত্ব
৭.৬ মূল্যবোধৰ প্রকাৰ
৭.৭ মূল্যবোধ জৰিত কার্যাৱলী আৰু ইয়াৰ সুবিধাসমূহ
৭.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
৭.৯ অধিক জানিবলৈ
৭.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
৭.১১ আৰ্হিপ্রশ্ন

৭.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি ঃ—

- মূল্যবোধৰ শিক্ষাৰ ধাৰণা আৰু অর্থ ব্যাখ্যা কৰিব পাৰিব।
- মূল্যবোধ শিক্ষাৰ প্রয়োজনীয়তা আৰু গুৰুত্ব চিনাক্ত কৰিবলৈ সমর্থ হ'ব।
- শিক্ষাত মূল্যবোধৰ কার্যাৱলীৰ প্রকাৰসমূহ চিনাক্ত কৰিব পাৰিব।
- মূল্যবোধৰ কার্যাৱলী আৰু সিহঁতৰ লগত সম্পর্ক থকা সুবিধাসমূহৰ বর্ণনা দিবলৈ সক্ষম হ'ব।

৭.২ পৰিচয়

এই অধ্যায়টোৱে আমাক মূল্যবোধ শিক্ষাৰ প্রকৃত অর্থৰ লগত পৰিচয় কৰি দিব। আমি সকলোৱে মূল্যবোধ শিক্ষাৰ অর্থ আৰু দৈনন্দিন জীৱনত ইয়াৰ গুৰুত্বৰ বিষয়ে জনা উচিত। বর্তমান সমাজত মূল্যবোধ শিক্ষা খুবেই প্রয়োজনীয়। আমাৰ মাজৰ বহুতৰে মূল্যবোধৰ অর্থ আৰু প্রয়োজনীয়তাৰ তথা ব্যৱহাৰৰ বিষয় জ্ঞান আছে, কিন্তু সকলোৱে ইয়াৰ গভীৰতাক উপলব্ধি কৰিব নোৱাৰে। তথাপিও মানুহ হিচাপে বা সমাজৰ এজন দায়িত্বশীল সদস্য হিচাপে আমাৰ প্রত্যেকৰে মূল্যবোধৰ বিষয়ে সামগ্রিক ধাৰণা আৰু জ্ঞান থকাটো অতিকে প্রয়োজন।

শিক্ষাৰ বিষয়ে উপযুক্ত ধাৰণা এটা বুজি পোৱাৰ পাছত, কিদৰে উপযুক্ত শিক্ষাৰে মূল্যবোধৰ চেতনা জগাই তুলিব পাৰি এই বিষয়ে আমি জনা উচিত। এই অধ্যায়টোত মূল্যবোধ শিক্ষা আৰু ইয়াৰ বিভিন্ন কার্যাৱলীৰ সম্পর্কে সুন্দৰ আদর্শ দাঙি ধৰা হৈছে।

৭.৩ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ অর্থ

মূল্যবোধ শিক্ষাৰ অর্থ আৰু ধাৰণা আলোচনা কৰাৰ আগতে আমি মূল্যবোধৰ অর্থৰ বিষয়ে শিকো আঁহক।

সাধাৰণতে কোৱা হয় যে— মূল্যবোধ হ'ল আচৰণৰ আদর্শ যিবিলাক আমাৰ সামাজিক, নৈতিক আৰু আধ্যাত্মিক ক্ষেত্রত সময়ৰ সোঁতত উদ্ভৱ হয়। ই মানুহৰ আচৰণৰ বিভিন্ন আদর্শমূলক দৃষ্টান্তৰ লগত জৰিত। অন্য অর্থত ক'ব পৰা যায় যে মূল্যবোধ, ব্যক্তিৰ জীৱন ধাৰণৰ লক্ষ্য উদ্দেশ্যত সন্নিহিত থাকে।

দার্শনিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা কোৱা হয় যে— মানুহে তেওঁলোকৰ আচৰণ, জীৱন ধাৰণৰ শৈলী, তেওঁৰ বিশ্বাস, আদর্শ আৰু দৃষ্টিভংগীৰ সমন্বয়ত গঢ়ি তোলে। মূল্যবোধ হ'ল আদর্শ আচৰণৰ মাপকাঠি, যি সাংস্কৃতিক প্রচলিত ধাৰা আৰু ব্যক্তিগত বিবেচনাৰে প্রভাৱিত হয়। গতিকে সকলো গুণৰ ভাল দিশখিনি সামৰি মূল্যবোধৰ ধাৰণা গঢ়ি উঠে।

মনোবৈজ্ঞানিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা ক'ব পাৰি যে— মূল্যবোধ আচৰণৰ অনুভূতিক দিশৰ লগত জৰিত। ইয়াৰ অর্থ এইটোৱে যে— মূল্যবোধৰ জ্ঞান লাভ কৰাটোৱে যথেষ্ট নহয়। ই নিশ্চয়কৈ ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্বৰ লগত সন্নিহিত হ'ব লাগিব; তেতিয়াহে ইয়াৰ চিনাক্তকৰণ কৰিব পৰা যাব। গতিকে ক'ব পাৰি যে মানুহে তেওঁৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰা শিকে আৰু এই অভিজ্ঞতাই আচৰণ নির্দেশিত কৰে। এই নির্দেশনা যিয়ে আমাৰ জীৱনৰ পথ প্রদর্শিত কৰে, তাকেই মূল্যবোধ বুলিব পাৰি।

ওপৰোক্ত আলোচনাৰ পৰা আমি বুজিব পাৰো যে— এজন ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্ব, তেওঁ গ্রহণ কৰা মূল্যবোধৰ ভিত্তিত নির্দ্ধাৰিত হয়। গতিকে মূল্যবোধ কোনো বস্তুৰ ৰূপত প্রত্যক্ষ নহয় বৰং ই প্রত্যক্ষ হয় বিবেচনাৰ দ্বাৰা, বস্তুৰ সম্পর্কে বিবেচনা, গুণাগুণৰ বিবেচনা, কোনো ঘটনা আৰু তাৰ প্রতিক্রিয়া সম্পর্কে ব্যক্তিগত বিবেচনাৰ দ্বাৰা। মূল্যবোধসমূহ ব্যক্তিগত যিহেতু, ব্যক্তি সাপেক্ষে মূল্যবোধৰ ধাৰণা গঠন হয়। কিন্তু সামূহিক বৈশিষ্টও মূল্যবোধে বহন কৰা দেখা যায়, যিহেতু বেলেগ বেলেগ চিন্তাবিদে মূল্যবোধৰ ধাৰণা ভিন্নভাৱে আগবঢ়াইছে। অলপোর্টৰ মতে মূল্যবোধ হ'ল এজন ব্যক্তিয়ে অগ্রাধিকাৰৰ দ্বাৰা কৰি যোৱা কর্মৰাজিৰ ওপৰত বিশ্বাস (Allport define– A belief upon which a man acts by preference) বিশিষ্ট ভাৰতীয় সমাজবিদ আৰ. কে মুখার্জীৰ মতে মূল্যবোধ হ'ল সামাজিকভাৱে স্বীকৃত ইচ্ছা বা বাঞ্ছা আৰু লক্ষ্যসমূহ যিবিলাক আভ্যন্তৰীণকৰণ হয় শিক্ষণৰ অনুবন্ধন প্রক্রিয়াৰ মাধ্যমত বা সামাজিকীকৰণ আৰু সেইটো হয় বস্তুগত অগ্রাধিকাৰ, মানদণ্ড

আৰু উচ্চাভিলাষ।' (Values are socially approved desires and goals that get internalized through the process of conditioned learning or socialization and that becomes subjective preferences standards and aspiration.)

গতিকে মূল্যবোধ এজন ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্বৰ মূল বিষয়বস্তু। যিকোনো মূল্যবোধ তাৰ প্ৰাথমিক স্তৰৰ পৰা বিকশিত হ'বলৈ সময়ৰ প্ৰয়োজন, ই প্ৰকৃতাৰ্থত এক আৰ্জিত চৰিত্ৰৰ, য'ত প্ৰশিক্ষণ আৰু নিৰ্দেশনাৰ প্ৰয়োজন। মূল্যবোধৰ ধাৰণা বিকশিত কৰিবৰ বাবে শিক্ষা আৰু উপযুক্ত পৰিবেশে অনুঘটকৰ দায়িত্ব বহন কৰা দেখা যায়। শিক্ষাৰ্থীসকলেও শিক্ষণৰ বিভিন্ন স্তৰত মূল্যবোধ শিক্ষাৰ প্ৰতি নিৰবিচ্ছিন্ন আত্মপ্ৰয়াস কৰাটো, তেওঁলোকে বিচৰা ধৰণৰ মূল্যবোধ লাভ কৰিবৰ স্বাৰ্থত খুবেই প্ৰয়োজনীয়।

মূল্যবোধৰ বৈশিষ্ট্যসমূহৰ আলোচনাৰ মাধ্যমেৰে, মূল্যবোধ সম্পৰ্কে আমাৰ ধাৰণা অধিক স্পষ্ট হ'ব। এই বৈশিষ্ট্যসমূহ হ'ল—

- মূল্যবোধ হ'ল জীৱনৰ পথ প্ৰদৰ্শক নীতি, যিয়ে ব্যক্তিৰ প্ৰচেষ্টাক নিদেৰ্শিত কৰে।
- মূল্যবোধ হ'ল বাঞ্ছনীয় নিয়ম বা আদৰ্শ, অথবা অগ্ৰাধিকাৰৰ মানদণ্ড, বিবেচনা বা বাচনি, কিন্তু কৰ্মৰ নীতি নহয়।
- মূল্যবোধ স্থিতিশীল নহয়।
- মূল্যবোধে ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্ব গঠনৰ কেন্দ্ৰস্থল আৰু বোধশক্তিৰো।
- মানুহৰ আচৰণ আৰু দৃষ্টিভংগী মূল্যবোধে নিৰূপণ কৰে। দৃষ্টিভংগী হ'ল মূল্যবোধৰ কৰ্মস্বৰূপ।
- মূল্যবোধ হ'ল সামাজিক প্ৰয়োজনবোধৰ ফলশ্ৰুতি। মূল্যবোধক শিক্ষণৰ দ্বাৰা আহৰণ কৰিব পাৰি আৰু সংস্কৃতি, সমাজ, অনুষ্ঠান-প্ৰতিষ্ঠান আৰু ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতাই ইয়াক নিৰূপন কৰে।
- আমি শেষত ক'ব পাৰো যে— মূল্যবোধ হ'ল ইচ্ছাৰ চাবি-কাঠি, যাৰ দ্বাৰা মানুহে নিজকে গঠন কৰিবলৈ জীৱন ধাৰণ শৈলী সজাই লয়। এনে ব্যক্তিয়ে তেওঁলোকৰ প্ৰকৃত মূল্যবোধৰ প্ৰতিফলন ঘটায়।

এতিয়া আমি সকলোৱে মূল্যবোধৰ অৰ্থ জানিব পাৰিলো। মূল্যবোধৰ শিক্ষাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰো আঁহক। আমি জানো যে মানুহৰ বিকাশ আৰু পৰিৱৰ্তনৰ শিক্ষা এক মূল শক্তি। স্বামী বিবেকানন্দৰ মতে— শিক্ষা হ'ল মানুহৰ তৈয়াৰ কৰা এক শৈলী। (Education is a man making progress. Swami Vivekananda) আচলতে শিক্ষাক বিকাশৰ আহিলা হিচাপে ধৰা হয় আৰু ইয়াৰ মাধ্যমেৰে মূল্যবোধ ব্যৱস্থাক সমাজভিত্তিক কৰি লোৱা হয়। দাৰ্শনিক, আধ্যাত্মিক নেতা, শিক্ষাবিদসকলে শিক্ষাৰ দ্বাৰা শিশুসকলৰ চৰিত্ৰ বিকাশৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। ইয়াৰ উপৰিও সামগ্ৰিকভাৱে ব্যক্তি

আৰু সমাজৰ সুখ সমৃদ্ধিৰ বাবে শিক্ষাৰ মাধ্যমেৰে শিশুসকলৰ সংহত ব্যক্তিত্বৰ বিকাশ সাধন, সুপ্ত হৈ থকা গুণাৱলী আৰু সম্ভাৱনীয়তাসমূহ প্ৰকাশিত কৰি তোলা উচিত। শিক্ষাৰ প্ৰয়োজনীয় কাৰ্যাৱলী হ'ল জ্ঞানৰ বিস্তাৰ কৰা, জীৱন-যাপনৰ প্ৰয়োজনীয় দক্ষতাৰ শিক্ষা দিয়া আৰু যুৱ প্ৰজন্মক পূৰ্ণ বিকশিত ব্যক্তি হিচাপে গঢ়ি তুলি সুন্দৰভাৱে জীৱন যাপন কৰিবলৈ যোগ্যতা প্ৰদান কৰা। এনেধৰণৰ কাৰ্যাৱলীত মূল্যবোধে মুখ্য ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। উপযুক্ত শিক্ষাৰ দ্বাৰা সততা, সাৰ্বজনীন প্ৰেম, সকলো ধৰ্মৰ প্ৰতি সন্মান প্ৰদৰ্শন, শাৰীৰিক কৰ্মৰ প্ৰতি মৰ্যাদা বা সেৱাৰ মনোভাৱ, সাধুতা, সাহস, বিশ্বস্ততা ইত্যাদিৰ দৰে মূল্যবোধৰ ধাৰণা উদয় কৰিব পৰা যায়। গতিকে শিক্ষাৰ প্ৰতিটো স্তৰতে মূল্যবোধৰ জ্ঞান দিয়া উচিত, বিশেষকৈ বিকাশ সাধনৰ প্ৰাথমিক স্তৰ কেইটাত, উদাহৰণ স্বৰূপে প্ৰাথমিক আৰু মাধ্যমিক শিক্ষাৰ স্তৰত মূল্যবোধৰ শিক্ষা প্ৰদান অধিক ফলপ্ৰসূ হোৱাৰ সম্ভাৱনা থাকে।

অনুঘটক ঃ এইটো এটা বিজ্ঞানসন্মত সংজ্ঞা। ইয়াৰ উপৰিও ইয়াক বিশদভাৱে বৰ্ণনা কৰিব পাৰি যে ই হ'ল দুজন বা ততোধিক মানুহৰ মাজত হোৱা কাৰ্য নতু বা কোনো ক্ৰিয়া নোহোৱা এটা বল।

গতিকে মূল্যবোধৰ শিক্ষা হ'ল মন আৰু অন্তৰৰ প্ৰশিক্ষণ। এই শিক্ষাই মূল্যবোধ আৰু সদাচাৰৰ জ্ঞানেৰে শিশুক পৰিপূৰ্ণ কৰি তোলে। মূল্যবোধৰ শিক্ষা পাঠ্যক্ৰমত অন্তৰ্ভুক্ত কৰাটো প্ৰয়োজনীয়। আনুষ্ঠানিক শিক্ষা প্ৰয়োজনীয় আৰু গুৰুত্বপূৰ্ণ, কিন্তু ইয়াৰ গূঢ়ার্থ বুজিবলৈ হ'লে শিক্ষাই বিকশিত ব্যক্তি গঢ়ি তুলিব পাৰিব লাগিব। বৰ্তমানৰ তথ্য, জ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ প্ৰসংগত ব্যক্তিৰ অন্তগঠনৰ পুনঃনিৰ্মাণ আৰু বিকাশ দুয়ো সংযোগী হৈ পৰিছে। মূল্যবোধৰ শিক্ষা হ'ল শিক্ষাত মূল্যবোধৰ প্ৰয়োগ যিয়ে সম্পূৰ্ণ বিকাশ সম্পূৰ্ণ কৰি তোলে। গতিকে যেতিয়া আমি শিক্ষাত মূল্যবোধ বুলি কওঁ আমি ক'ব পাৰো মূল্যবোধ শিক্ষা বা মূল্যবোধৰ চেতনা জগাই তোলাৰ পথত মূল্যবোধ ভিত্তিক শিক্ষাৰ প্ৰয়োগ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন।

শৈক্ষিক মূল্যবোধক চিন্তাবিদসকলে বিভিন্ন ধৰণে বৰ্ণনা কৰিছে। মূল্যবোধ ধাৰণা স্পষ্টকৈ বুজিবলৈ তলত দিয়া সংজ্ঞা কেইটা মন কৰিব পাৰোঁ—

কানিংহামৰ মতে শৈক্ষিক মূল্যবোধসমূহ শিক্ষাৰ লক্ষ্য হৈ পৰে। সেইমতে গুণসমূহ, সামৰ্থ্য আৰু দক্ষতাসমূহ ব্যক্তিৰ জীৱনত উন্নত কৰা হয় যিয়ে জীৱনত স্বাভাৱিক মূল্যবোধ গঠন কৰে। (Educational values become aims of education according to there qualities, abilities and capacities are promoted in the individuals which form inherent values in life– Cunnighum)

ব্ৰুবাচাৰৰ মতে— 'এগৰাকী ব্যক্তিৰ লক্ষ্যত অৱস্থিত হ'বলৈ হ'লে তৎক্ষণাত তেওঁ শৈক্ষিক মূল্যবোধত অৱস্থিত হ'ব লাগিব। (To state one's aim of education is at once to syaye his educational values– Brubacher)

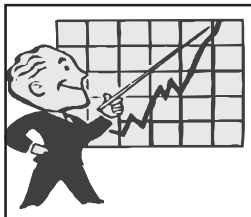
মূল্যবোধ হ'ল প্ৰকৃত শিক্ষাৰ লক্ষ্য বা উদ্দেশ্যত উপনীত হোৱাৰ পথপ্ৰদৰ্শক, শিক্ষাৰ মাধ্যমেৰে মানসিক, শাৰীৰিক, নৈতিক, সামাজিক আৰু আধ্যাত্মিক বিকাশ সাধন কৰিব পাৰি।

জানি থোৱা ভাল

মূল্যবোধ হ'ল আচৰণৰ আদর্শ যিবোৰ সময়ৰ গতিত উদ্ভৱ হয়। দার্শনিক দৃষ্টিভংগীৰ পৰা চালে দেখা যায় যে— মূল্যবোধ হ'ল বিবেকৰ দ্বাৰা নিদের্শিত নৈতিক আচৰণৰ মানদণ্ড। মনোবৈজ্ঞানিক দিশৰপৰা ক'বলৈ গ'লে মূল্যবোধৰ বিষয়ে জ্ঞান আহৰণ কৰাটোৱেই যথেষ্ট নহয়, ই এগৰাকী ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্বত সংহত হ'ব লাগিব। মূল্যবোধ অভিজ্ঞতা আৰু পূর্ণতাপ্রাপ্তিৰ লগে লগে সংস্কৃতি, সমাজ, অনুষ্ঠানসমূহ আৰু ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতাৰ পৰা উদ্ভৱ হয় ।

শিক্ষা হ'ল সমাজ পৰিবর্তনৰ এবিধ আহিলা। শিক্ষাৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ কাম হ'ল জ্ঞান প্রদান কৰা, কিন্তু ঠিক সেই সময়তে ই শিক্ষার্থীসকলক সততা, সহনশীলতা, সাধুতা, কষ্টসহিষ্ণুতা, বয়োজ্যেষ্ঠসকলৰ প্রতি সন্মান, সাহসী, বিশ্বাসী আদি গুণবোৰেৰে সমৃদ্ধ কৰি তোলাটো শিক্ষকৰ দায়িত্ব। মূল্যবোধৰ শিক্ষা উপযুক্ত শিক্ষণৰেহে সঞ্জীৱিত কৰিব পাৰি। শৈক্ষিক প্রক্রিয়াৰ মাজেৰে মূল্যবোধ সৃষ্টি কৰিবলৈ বিচৰাটো এটা সুন্দৰ প্রচেষ্টা।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ ঃ

১ নং প্রশ্ন ঃ মূল্যবোধ শিক্ষা কি?

.....

.....

২ নং প্রশ্ন ঃ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ এটা সংজ্ঞা আগবঢ়াওক?

.....

.....

৩ নং প্রশ্ন ঃ ব্যক্তিৰ মনত মূল্যবোধৰ ধাৰণা কিদৰে বিকাশ কৰিব পৰা যায়?

.....

.....

৭.৪ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ উদ্দেশ্যসমূহ

আমি মূল্যবোধ আৰু মূল্যবোধ শিক্ষাৰ বিষয়ে এটা স্পষ্ট ধাৰণা জানিব পাৰিলো। এতিয়া আমি মূল্যবোধ শিক্ষাৰ উদ্দেশ্যসমূহৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিম। পৰম্পৰাগতভাৱে মূল্যবোধ শিক্ষাৰ উদ্দেশ্যসমূহ দার্শনিক আৰু ধর্মীয় মতবাদৰ ভিত্তিত স্থিত, কিন্তু সময়ৰ পৰিৱর্তনৰ লগতে বিভিন্ন তত্ত্বসমূহো উত্থাপিত হৈছে, যেনে সামাজিক, জাতীয়, জ্ঞানসম্পর্কীয়,

নৈতিক ইত্যাদি, যিয়ে শিক্ষাৰ পৰিসৰো বহল আৰু ভিন্নতাপূৰ্ণ কৰি তুলিছে। এই মূল্যবোধৰ ধাৰণাই শিক্ষা মূল্যবোধৰ পাঁচটা দিশ নির্দেশিত কৰিছে, এই দিশসমূহ হ'ল— শাৰীৰিক শিক্ষা, মানসিক শিক্ষা, অনুভূতি সম্পর্কিত বা আবেগিক শিক্ষা, আধ্যাত্মিক শিক্ষা আৰু নৈতিক আৰু আত্মিক শিক্ষাৰ দিশ নৈতিক আৰু আধ্যাত্মিক শিক্ষাৰ ক্ষেত্রত মূল্যবোধ প্রকল্পিত হয় নিয়মানৱর্তিতা, বিশ্বাসযোগ্যতা, সৰলতা, আজ্ঞা পালন, কৃতজ্ঞতা, পৰহিতৈষিতা, স্বার্থহীনতা, আনন্দমুখৰতা, স্বাধীনতা, মইবৰ ভাবহীনতা, আনন্দ আৰু বিষাদৰ ক্ষেত্রত সৌম্যভাব, সন্মান আৰু অসন্মানৰ ক্ষেত্রত সৌম্যভাব, গভীৰ আৰু উচ্চতাৰ অনুধাৱন, সম্পূর্ণতা আৰু চূড়ান্ততাৰ অনুধা ৱন, চিন্তা অনুভূতি আৰু কমৰ প্রগতিশীল প্রকাশৰ অনুধাৱন ইত্যাদিবোৰৰ পৰা মূল্যবোধ গঢ় লৈ উঠে। এইটো আশা কৰা হয় যে— মূল্যবোধৰ শিক্ষাই ব্যক্তিক অধিক পৰিস্থিতি সাপেক্ষভাবে আচৰণৰ কলা আৰু ধৰণ গঠন আৰু বিশ্বাস শক্তিশালী কৰণ আৰু তত্ত্বসমূহৰ অগ্রগতিৰ দিশত একত্রীকৰণত সহায়ক হ'ব। মূল্যবোধ শিক্ষাৰ মূল উদ্দেশ্যসমূহ হ'ল—

- ব্যক্তি জীৱনত মূল্যবোধৰ গুৰুত্বৰ বিষয়ে অৱগত কৰোৱা।
- মৌলিক গুণাগুণ যেনে— তুলনা, সত্যতা, শান্তিপ্রিয়তা, ন্যায়পৰায় ণতা ইত্যাদিবোৰ শিশুৰ মনত জগাই তোলা।
- শিশুসকলক তেওঁলোকৰ ব্যক্তিগত আৰু সামাজিক জীৱনত দায়িত্ববোধ ধাৰণা জগাই তোলা।
- ব্যক্তিৰ নিজা ব্যক্তিত্ব আৰু আন ব্যক্তিৰ প্রতি উচিত ব্যক্তিত্বৰ দৃষ্টিভংগী জগাই তোলা।
- তেওঁলোকক চিন্তা আৰু আচৰণৰ ক্ষেত্রত মুকলি মনৰ আৰু সহৃদয়তাপূৰ্ণ কৰি গঢ়ি তোলা।
- ধর্মীয়, ভাষিক, লিংগ, জাতি বা বর্ণৰ ভিত্তিত থকা অন্ধবিশ্বাস আৰু কুসংস্কাৰসমূহ মষিমূৰ কৰা।
- বিশ্বৰ প্রধান ধর্মসমূহৰ মুখ্য নীতিসমূহৰ সন্মান আৰু সমর্থনৰ ভাব জগাই তোলা।
- ভাৰতীয় সংস্কৃতিৰ উৎকৃষ্ট নিদর্শন সমূহৰ জ্ঞান আৰু আমাৰ ৰাষ্ট্রীয় লক্ষ্য উদ্দেশ্যসমূহৰ গুৰুত্ব সম্পর্কে জ্ঞানৰ প্রসাৰ।
- শিশুক বিশ্বৰ বিভিন্ন নেতাসকলৰ দ্বাৰা উদ্ভাৰিত মূল্যবোধৰ গূঢ়ার্থ আৰু প্রাসংগিকতা সম্পর্কে ধাৰণা জগাই তোলা।
- অৱশেষত ৰাষ্ট্রীয় পৰিচয়ৰ চেতনা আৰু দেশপ্রেম শিশুৰ মাজত জগাই তোলা।

শিশুৰ মাজত ৰাষ্ট্রীয় পৰিচয়ৰ চেতনা আৰু দেশপ্রেম জগাই তুলিবলৈ এই দুয়োটা দিশে মূল্যবোধ শিক্ষাৰ পৰিকল্পনা বিশ্বৰ সকলো দেশতে প্রসাৰিত কৰাৰ সহযোগী কার্যসূচী।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

৪ নং প্রশ্ন ঃ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ পৰম্পৰাগত উদ্দেশ্যসমূহৰ দিশ দুটা কি কি?

.....

.....

৫ নং প্রশ্ন ঃ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ ক্ষেত্র পাঁচবিধ চিনাক্ত কৰক?

.....

.....

৬ নং প্রশ্ন ঃ সমগ্র বিশ্বৰ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ আঁচনিৰ মূল সহযোগী কার্যাৱলী বা দিশসমূহ কি কি?

.....

.....

৭.৫ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ গুৰুত্ব আৰু প্রয়োজন

ইতিমধ্যে আমি মূল্যবোধৰ বিভিন্ন দিশসমূহ অধ্যয়ন কৰিলো। এতিয়া প্রশ্ন হয় যে— মূল্যবোধ শিক্ষাৰ ওপৰত আমি কিয় ইমান গুৰুত্ব প্রদান কৰিছো? কিয় মূল্যবোধৰ শিক্ষা প্রতিটো স্তৰতে দিয়াত গুৰুত্ব প্রদান কৰা হৈছে। এই বিষয়সমূহৰ ওপৰত অধ্যায়টিৰ এই অংশটিত আমি আলোচনা কৰিম।

আমাৰ সমাজত বিশেষকৈ যুৱ প্রজন্মৰ মাজত সামাজিক আৰু নৈতিক স্খলন হোৱা পৰিলক্ষিত হৈছে যিয়ে সমাজত নৈতিক আৰু মূল্যবোধৰ তুমুল সংঘর্ষৰ সৃষ্টি কৰিছে। এই মূল্যবোধৰ স্খলন ৰোধ কৰাৰ একমাত্র উপায় হ'ল— সকৰাত্মক আত্মউপলব্ধিকৰণ। বর্তমান সময়ত মূল্যবোধ শিক্ষা অতিকে প্রয়োজনীয়। খৰতকীয়া বিজ্ঞানৰ বিকাশ আৰু প্রযুক্তিৰ উন্নতি আৰু সফলতাই যি উদ্যোগীকৰণ জন্ম দিছে, পৰম্পৰাগত নৈতিক মানদণ্ডসমূহক অৱহেলিত হোৱাৰ উদগনি দিছে। এই প্রসংগত ৰাষ্ট্রীয় শিক্ষা আঁচনি (NPE1986) শিক্ষাক সামাজিক আৰু নৈতিক মূলবোধ জগাই তোলাৰ এক উদ্দেশ্যপূর্ণ আৰু শক্তিশালী আহিলা হিচাপে চিনাক্ত কৰি মূল্যবোধ শিক্ষাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে আৰু উল্লেখিত কৰিছে যে— (In our culturally plural society, education should foster universal and eternal values oriented towards the unity and integration of our people.") আমাৰ সংস্কৃতিৰে সুসজ্জিত সমাজখনত শিক্ষাই মানুহৰ একতা আৰু সংহতিত যোগদান দিব পৰাকৈ সামগ্রিক আৰু অন্তর্নিহিত মূল্যবোধৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিয়া উচিত। মূল্যবোধ শিক্ষাৰ উন্নত মানদণ্ডৰ বিষয় আছে যিবোৰ আমাৰ সাংস্কৃতিক মর্যাদাপূর্ণ দিশসমূহ, ৰাষ্ট্রীয় উদ্দেশ্য, সামগ্রিক অন্বেষণৰ ওপৰত স্থিত। সামাজিক পৰিৱর্তনৰ প্রসংগত, কেৱল শিক্ষার্থীক

শিক্ষা দিয়া আৰু কৌশল অনুশীলন কৰোৱাই শিক্ষাৰ উদ্দেশ্য নহয়, ইয়াৰ লগতে মানৱতাৰ মূল্যবোধ জগাই তোলা, গণতন্ত্ৰ, সমাজবাদ, একতা, সাৰ্বভৌমত্ব আৰু ৰাষ্ট্ৰীয় সংহতি, চেতনা প্ৰসাৰো ইয়াৰ অন্যতম উদ্দেশ্য আৰু কাৰ্যাৱলী। বিশ্বৰ এক বৃহৎ চাম চিন্তাবিদ আৰু শিক্ষাবিদে মূল্যবোধ শিক্ষাৰ দ্বাৰা জগাই তোলাৰ ওপৰত গুৰুত্ব দিছে, যি এতিয়াও বিতৰ্কৰ মাজত জীৱনৰ বিভিন্ন অংশৰ লগত জড়িত হৈ আছে। ১৯৪৯ৰ বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষা সমিতিত উত্থাপিত হৈছিল যে— সত্য অন্বেষণৰ প্ৰাসংগিকতাত, বিজ্ঞানসন্মত আৰু শিক্ষাৰ্থীৰ প্ৰয়োজন সাপেক্ষে শিক্ষাৰ এটা মূল কাৰ্য হ'ল মূল্যবোধৰ পৰিচয় তেওঁলোকক দাঙি ধৰা। ১৯৬৪-৬৬ৰ ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা নীতিত ৰাষ্ট্ৰীয় বিকশিত শিক্ষাৰ ভূমিকাৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্ৰদান কৰিছে । উচ্চ শিক্ষাৰ কাৰ্যাৱলী হ'ল উপযুক্ত অনুৰাগৰ সৃষ্টি, দৃষ্টিভংগী গঠন, নৈতিক আৰু বিবেক শক্তি, মূল্যবোধ সৃষ্টি শিক্ষাৰ কাৰ্য হোৱা উচিত। ১৯৮৬ চনত ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষানীতিয়ে নিৰীক্ষণ কৰে যে— (The growing concern over the erosion of essential values and an increasing cynicism in society has brought to focus the need for readjustment in the curriculum in order to make education as a forceful tool for the cultivation of social and moral values.)

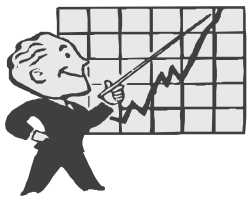
The programme of Action (POA) সামাজিক আৰু শিক্ষাৰ অন্তঃ সম্পৰ্কৰ ক্ষেত্ৰত এক কাৰ্যক্ষম ধাৰণা আগবঢ়াইছে— 'to promote the process of child's personality development, particularly in terms of discovering the inhenent potentialities of the children.' শিশুৰ ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ পদ্ধতি নিৰ্দ্ধপণ কৰিবলৈ আৰু বিশেষকৈ শিশুৰ অন্তৰ্নিহিত সম্ভাৱনীয়তাসমূহ বিকশাই তুলিবলৈ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ বৰ্তমান সময়ত প্ৰয়োজন আৰু ইয়াক তলত দিয়া ধাৰণাসমূহৰ পৰা চিনাক্ত কৰিব পাৰি।

- **সকৰাত্মক সামাজিক দৃষ্টিভংগী গঠন ঃ** মূল্যবোধ সম্বন্ধিত শিক্ষাই সকৰাত্মক সামাজিক দৃষ্টিভংগী গঢ়ি তোলাত সহায় কৰে। মূল্যবোধ সন্নিহিত শিক্ষাৰ জৰিয়তে শিক্ষাৰ্থী সমাজৰ আঁসোৱাহসমূহৰ লগত ভালদৰে পৰিচিত হয়, যেনে— দুৰ্নীতি, অসাধুতা, প্ৰাসংগিকতা, বন্যতা, নিৰীহৰ অমানুষিক হত্যা, ডাইনী ইত্যাদি, যিয়ে ৰাষ্ট্ৰৰ বিকাশত বাধাৰ সৃষ্টি কৰিছে। তেওঁলোকে এইবোৰৰ বিৰোধে মাত মাতিব যোগ্য হৈ উঠে।
- **নৈতিক গুণসমূহৰ বিকাশ ঃ** শিক্ষাৰ্থীৰ মাজত নৈতিক গুণ বিকশাই তুলিবলৈ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ প্ৰয়োজন। সত্যবাদিতা, ন্যায়পৰায়ণতা, বয়োজ্যেষ্ঠৰ প্ৰতি সন্মান, সেৱাৰ মনোভাব, কষ্টসহিষ্ণুতা, সহৃদয়তা, ত্যাগ ইত্যাদি গুণবোৰ চৰিত্ৰ আৰু ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ ভেটি। মূল্যবোধ শিক্ষাই এই গুণসমূহ অৰ্জনত সহায় কৰে।
- **ৰাষ্ট্ৰীয় বস্তুনিষ্ঠ দৃষ্টিভংগী ঃ** আধুনিক বিশ্ব হ'ল টকা-পইচা, সম্পত্তি, মাটি আৰু অন্য সম্পত্তিৰ এক ৰম্যভূমি স্বৰূপ। মূল্যবোধ শিক্ষা এই বস্তুনিষ্ঠতাৰ বিৰুদ্ধে যুঁজ দিয়াৰ এক উৎকৃষ্ট আহিলা। ই নৈতিক আৰু মানৱতাৰ মূল্যবোধৰ প্ৰতি সন্মান

জগাই তোলে যাৰ অবিহনে এটা সুন্দৰ সুখী জীৱন কল্পনাও কৰিব নোৱাৰি।

- **মানৱীয়কৰণৰ প্ৰভাৱ ঃ** মূল্যবোধ সম্বন্ধিত শিক্ষাই মানৱীয়কৰণৰ দ্বাৰা মানুহৰ উচ্চ সম্ভাৱনীয়তাসমূহ অৱগত কৰে আৰু উন্নত জীৱন সুনিশ্চিত কৰে। ই মানুহক স্বয়ংক্ৰিয় বিকাশ আৰু সমাজৰ বিকাশৰ বাবে উপযোগী কৰি তোলে।
- **সহযোগিতা আৰু ভ্ৰাতৃত্ববোধৰ প্ৰসাৰ ঃ** সমাজৰ সদস্যসকলৰ মাজত সহযোগিতা আৰু ভ্ৰাতৃত্ববোধ জগাই তুলিবলৈ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ প্ৰয়োজন। আমি সমাজত বহুলভাৱে প্ৰচাৰিত হিংসাৰ ভাব, অসহযোগিতা, বিবাদ আদি দেখি আহিছো। মূল্যবোধ শিক্ষাই কষ্টসহিষ্ণুতা, সহযোগিতাৰ চেতনা, আনৰ প্ৰতি সন্মান, স্বনিয়ন্ত্ৰণ, আৱেগিক ভাব ইত্যাদি জগাই তোলে যিয়ে শিক্ষাৰ্থীক উচিত আচৰণ গঢ়ি তোলাত সহায় কৰে।
- **গণতান্ত্ৰিক গুণসমূহ জগাই তোলা ঃ** গণতন্ত্ৰৰ গুণসমূহ যেনে— মানৱতা, সামাজিক আৰু ব্যক্তিগত ন্যায়, সমতা, ভ্ৰাতৃত্ববোধ ইত্যাদি মূল্যবোধৰ শিক্ষাৰ বাবে প্ৰয়োজনীয়। ভাল প্ৰমূল্যবোধ আৰু চৰিত্ৰ য'ত ন্যায়পৰায়ণতা সন্নিহিত থাকে, ই গণতন্ত্ৰৰ পৰিচয় সম্পন্ন আৰু নেতৃত্বৰ গুণৰ বাবে খুবেই প্ৰয়োজনীয়। এনে নেতৃত্বৰ গুণ কেৱল মূল্যবোধৰ শিক্ষাৰ দ্বাৰাহে বিকশিত কৰি তুলিব পাৰি।

মূল্যবোধৰ ওপৰত ওপৰোক্ত আলোচনাৰ পৰা আমি ক'ব পাৰো যে— মূল্যবোধ শিক্ষা বৰ্তমান সময়ৰ প্ৰয়োজন। প্ৰায় সকলো শিক্ষা দাৰ্শনিকে মূল্যবোধ শিক্ষাৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। প্ৰায় সকলো শৈক্ষিক আঁচনিয়ে নৈতিক আৰু আধ্যাত্মিক মূল্যবোধৰ বিষয়ে নিৰ্দেশনা দিছে। আগতেও উল্লেখ কৰা হৈছে যে যিদৰে এই পৃথিৱীখনৰ লগত আমাৰ সম্পৰ্ক স্থায়ী নহয় সেইদৰে মূল্যবোধো স্থায়ী নহয়। অভিজ্ঞতা আহৰণ আৰু পূৰ্ণতাপ্ৰাপ্ত হোৱাৰ দৰেই মূল্যবোধো পূৰ্ণতাপ্ৰাপ্ত হয়। গতিকে শিক্ষাৰ দ্বাৰা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মনক আচৰণ, প্ৰশিক্ষণ, উৎপাদনশীল কৰ্ম তথা লক্ষ্যৰ নিৰ্দেশনাৰে প্ৰশিক্ষণ দিয়া উচিত। গতিকে মূল্যবোধ অবিহনে জীৱন মাথো নিৰৰ্থক ঘটনা কিছুমানৰ সমষ্টি হৈ পৰিব।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

৭ নং প্ৰশ্ন ঃ মূল্যবোধ শিক্ষা কিয় প্ৰয়োজনীয়?

.....

.....

৮ নং প্ৰশ্ন ঃ সমাজ পৰিবৰ্তনৰ ধাৰাত মূল্যবোধৰ প্ৰকাশিত উপাদানসমূহ উল্লেখ কৰক?

.....

.....

৯ নং প্রশ্ন ঃ ১৯৬৮-৬৬ চনৰ জাতীয় শিক্ষাৰ গুৰুত্ব সম্পর্কে প্রকাশিত কথাখিনিৰ এটা চমু মন্তব্য আগবঢ়াওক।

.....

.....

৭.৬ মূল্যবোধৰ প্রকাৰ

বিশেষত্ববোৰৰ ভিত্তিত মূল্যবোধক কেইবাটাও ভাগত বিভক্ত কৰিব পাৰি, এই প্রকাৰ কেইটা হ'ল—

- সৌন্দর্যবোধৰ মূল্যবোধ— য'ত কলা, ভাস্কর্য, নৃত্য, চিত্রাংকন, অভিনয়, সংগীত ইত্যাদি সন্নিহিত হয়।
- আধ্যাত্মিক মূল্যবোধ ই আত্মাৰ লগত জড়িত আৰু বস্তুবাদৰ বিৰোধী, ইয়াত আত্মা আৰু পৰমাত্মাৰ ওপৰত অধিক গুৰুত্ব দিয়া হয়।
- নৈতিক মূল্যবোধ যি কৃষ্টিৰ লগত জড়িত।
- সামাজিক মূল্যবোধ সমাজ আৰু সমাজৰ উন্নতিৰ লগত জড়িত।

পোনপটীয়াভাৱে ক'বলৈ গ'লে সৌন্দর্যবোধৰ মূল্যবোধ এটা বস্তু সম্পর্কে আমাৰ সুন্দৰ বা কুৎসিত এই ধাৰণাকে বুজায়। যদিহে এজন ব্যক্তিৰ সৌন্দর্যবোধৰ মূল্যবোধ থাকে তেওঁ এটি হৃদৰ সৌন্দর্য উপভোগ কৰিব পাৰিব। গতিকে সৌন্দর্যবোধ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ এক গুৰুত্বপূর্ণ অংশ। আধ্যত্মিক মূল্যবোধ বিশ্বব্রহ্মাণ্ডৰ প্রকৃত সত্যৰ লগত জড়িত, য'ত বিশ্বাস কৰা হয় যে— পৃথিৱীখনৰ পৰিসৰৰ ঊর্ধত এক সর্বোচ্চ শক্তি আছে আৰু সমগ্র বিশ্বব্রহ্মাণ্ড তেওঁৰ সৃষ্টি। গতিকে আধ্যাত্মিক মূল্যবোধে বিশ্বব্রহ্মাণ্ডৰ আধ্যত্মিক বৈশিষ্ট্যসমূহৰ বিষয়ে জ্ঞান দিয়ে। নৈতিক মূল্যবোধ মানুহৰ উচিত অনুচিতক বিবেচনা কৰাৰ চেতনাৰ লগত জড়িত বুলি কোৱা হয়। প্রত্যেক ব্যক্তিয়ে শুদ্ধ পথ বাচিব পাৰিব বুলি আশা কৰা যায়। সামাজিক মূল্যবোধ হ'ল আমি বন্ধুত্ব পৰিয়ালৰ পৰা লাভ কৰা সম্পত্তি। এই মূল্যবোধসমূহ আমি বাস কৰা সমাজখনৰ লগত জড়িত।

ব্রুৰ্বাচাৰে (Brubacher) মূল্যবোধক আকৌ দুটা ভাগত বিভক্ত কৰাত সমর্থন আগবঢ়াইছে। এই দুটা হ'ল—

- **ব্যক্তিৰ প্রদণ্ডৰ লগত জড়িত বা তৎকালীন মূল্যবোধ ঃ** এই মূল্যবোধসমূহ শিশুৰ দৈহিক আৰু মানসিক প্রয়োজনৰ লগত জড়িত। কেৱল তৎকালীন সামগ্রী বা বস্তুৰেহে এনে মূল্যবোধৰ প্রয়োজন পূৰাব পাৰে।
- **বৌদ্ধিক বা যন্ত্রচালিত মূল্যবোধ ঃ** এই মূল্যবোধসমূহ ব্যক্তিৰ বৌদ্ধিক আৰু তাত্ত্বিক প্রয়োজনৰ লগত ওতঃপ্রোতভাৱে জড়িত। শিক্ষানুষ্ঠানৰ বিভিন্ন কার্যসূচীয়ে ছাত্র-ছাত্রীৰ প্রয়োজনসমূহ পূৰণ কৰে বুলি কোৱা হয়, কিন্তু ইয়াৰ কিছুসংখ্যক

প্রয়োজনীয়তাতহে বেছি গুৰুত্ব দিয়া হয়। পাছত এই মূল্যবোধক অন্য দুটা ভাগত বিভক্ত কৰা হৈছে। এইকেইটা হ'ল— বহিৰাগত আৰু অন্তর্নিহিত মূল্যবোধ।

জানি থোৱা ভাল

মানৰ সমাজৰ ভিন্ন বিষয়ৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি, মূল্যবোধক বিভিন্ন ভাগত বিভক্ত কৰা দেখা যায়, যেনে সামাজিক মূল্যবোধ, নৈতিক মূল্যবোধ, সাংস্কৃতিক মূল্যবোধ আৰু ধর্মনিৰপেক্ষতাৰ মূল্যবোধ ইত্যাদি। W. G. Everet নামৰ শিক্ষাবিদ গৰাকীয়ে মূল্যবোধক আঠটা ভাগত বিভক্ত কৰিছে, এই কেইটা হ'ল— অর্থনৈতিক মূল্যবোধ, দৈহিক মূল্যবোধ, পুনঃনির্মাণ মূল্যবোধ, সংযোজনৰ মূল্যবোধ, চাৰিত্রিক মূল্যবোধ, সৌন্দর্যমূলক মূল্যবোধ, বৌদ্ধিক মূল্যবোধ আৰু ধর্মীয়মূল্যবোধ।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

১০নং প্রশ্ন ঃ ব্রুবাচাৰে কোৱা শৈক্ষিক মূল্যবোধ দুটা কি কি?

.....

.....

১১নং প্রশ্ন ঃ বহিঃগত আৰু অন্তর্গত মূল্যবোধৰ বিষয়ে চমুকৈ লিখক?

.....

.....

১২নং প্রশ্ন ঃ মূল্যবোধৰ আঠটা প্রকাৰ উল্লেখ কৰক?

.....

.....

৭.৭ মূল্যবোধ জড়িত কার্যাৱলীসমূহ আৰু সেইবিলাকৰ লগত জড়িত সুবিধাসমূহ

ওপৰোক্ত আলোচনাৰ পৰা আমি জানিব পাৰিছো যে সামাজিক পৰিবেশত মানৰ জাতি হিচাপে জীয়াই থাকিবলৈ মূল্যবোধ শিক্ষা অত্যন্ত প্রয়োজনীয়। ন শিকাৰুসকলৰ মনত মূল্যবোধৰ চেতনা জগাই তুলিবলৈ আমি নিশ্চিতভাৱে কিছুমান মূল্যবোধ সন্নিহিত কার্যাৱলী ৰূপায়ণ কৰিব লাগিব, এনে কিছু কার্যাৱলী তলত উল্লেখ কৰা হ'ল—

শিক্ষানুষ্ঠানত মূল্যবোধ সন্নিহিত কার্যাৱলী ঃ

- শিক্ষানুষ্ঠানত সামূহিক প্রার্থনা।

- শিক্ষানুষ্ঠানত সামূহিক কাম-কাজত অংশগ্রহণ।
- সামূহিত সেৱা আঁচনি।
- মেলা, উৎসৱ পার্বণত সমাজসেৱা আঁচনি।
- প্রাথমিক চিকিৎসা আঁচনি।
- জাতীয় গুৰুত্বসম্পন্ন দিৱস, উৎসৱ উদ্‌যাপন।
- বিভিন্ন খেলা-ধূলা কার্যসূচী আয়োজন আৰু অংশগ্রহণ।
- বিদ্যালয় একতা সভা, সমবায়, পঞ্চায়ত আদি গঠন।

বক্তৃতা, তর্ক আৰু আলোচনা চক্র ইত্যাদি ঃ

- সকলো ধর্মৰ মাজত একতাৰ ভাব, বিভিন্ন সম্প্রদায়ৰ মাজত বুজাবুজি আৰু সমৃদ্ধি আৰু ৰাষ্ট্রীয় সংহতিৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা, বক্তৃতা, তর্ক, আলোচনা চক্র আদি আয়োজন কৰা।
- জীৱনী, গল্প, প্রবন্ধ, ধ্রুপদী, বাতৰিকাকত ইত্যাদিৰ মাধ্যমত শ্রেণীকোঠাৰ পাঠদান।
- শিক্ষকৰ ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতাৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰা। ইয়াত শিক্ষকে ভাল আচৰণ, ব্যৱহাৰ আৰু অভ্যাসৰ উদাহৰণ মনত সজাই লৈ ছাত্র-ছাত্রীক অৱগত কৰোৱা উচিত; যাৰ দ্বাৰা শিক্ষার্থীয়ে মূল্যবোধৰ উচিত জ্ঞান লাভ কৰিব পাৰিব।

এই আঁচনিসমূহৰ আটাইতকৈ গুৰুত্বপূর্ণ কার্য হ'ল— শিক্ষকে নিজে ভাল আচৰণ, ব্যৱহাৰৰ কিছু আদর্শ ছাত্র-ছাত্রীৰ সন্মুখত দাঙি ধৰিব পৰা উচিত, যাক অনুসৰণ কৰি তেওঁলোকেও উচিত চাৰিত্রিক গুণসমূহৰ অধিকাৰী হ'ব পাৰিব।

জাতীয় শিক্ষা গৱেষণা আৰু প্রশিক্ষণ পৰিষদে বিদ্যালয়ৰ পৰিবেশৰ বাবে মূল্যবোধৰ তালিকা প্রস্তুত কৰিছে। এই তালিকাত তলত দিয়া বিষয়বস্তুসমূহ সন্নিহিত কৰা হৈছে—

- সংবিধানত উল্লেখিত নাগৰিকৰ কর্তব্য আৰু অধিকাৰ সম্পর্কে অৱগত কৰোৱা।
- সমাজৰ স্থায়িত্ব আৰু বিকাশৰ বাবে নৈতিকতাৰ প্রয়োজনৰ ওপৰত গুৰুত্ব প্রদান। ইয়াত আচৰণৰ ভেটিসমূহ সন্নিবিষ্ট হৈ আছে যেনে— সন্মান, বিশ্বাস, সহৃদয়তা, ক্ষমাদান, অনুশাসন, নিয়মানুবর্তিতা নীতিজ্ঞান, কর্ম আৰু অন্য ব্যক্তিৰ লগত ব্যৱহাৰৰ সততা, সহযোগিতা আৰু উত্তম আচৰণ।
- সামাজিক দৃষ্টিভংগীৰ লগত সম্পর্ক যুক্ত নৈতিক কার্যাৱলী সম্পাদন কৰা দিশসমূহ অৱগত কৰোৱা।
- সাহস, সততা, সার্বজনীন প্রেম, শাৰীৰিক শ্রমৰ মর্যাদা, সেৱা, চাফ চিকুণতা, নির্ভেজাল, সৌন্দর্যবোধ, শান্তি, আনন্দ আদি মূল্যবোধৰ অনুশীলন কৰোৱা।
- NCERT যে শিক্ষার্থীৰ মাজত মূল্যবোধৰ ভাব জগাই তুলিবলৈ তলত দিয়া কার্যাৱলীসমূহ উল্লেখিত কৰিছে—
- সমূহীয়া প্রার্থনা অনুষ্ঠান।

- স্বাস্থ্য আৰু চাফ চিকুণতাৰ কার্যসূচী।
- শ্রেণী শিক্ষাদান।
- উৎপাদনমূলক শাৰীৰিক কর্মমূলক অনুষ্ঠান।
- নাগৰিকত্বৰ প্রশিক্ষণমূলক কার্যাৱলীসমূহ, সাংস্কৃতিক আৰু আমোদজনক কার্যাৱলী আৰু সমাজ সেৱামূলক কার্যাৱলীসমূহ।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

১৩নং প্রশ্ন ঃ বিদ্যালয় পৰিবেশত মূল্যবোধ শিক্ষাৰ চাৰিবিধ কার্যসূচীৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰক।

.....

.....

১৪নং প্রশ্ন ঃ মুল্যবোধৰ শিক্ষা দিয়া- কেইজন মহান ব্যক্তিৰ উদাহৰণ দিয়ক।

.....

.....

.....

.....

.....

১৫নং প্রশ্ন ঃ জাতীয় শিক্ষা গৱেষণা আৰু প্রশিক্ষণ পৰিষদে নির্বাচন কৰি দিয়া মূল্যবোধ ভিত্তিত শিক্ষাৰ কার্যাৱলীসমূহ কি কি?

.....

.....

৭.৮ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- মূল্যবোধ প্রত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষ উভয় পৰিস্থিতি আৰু উদগণিৰ সংযোজন। প্রকৃততে মূল্যবোধৰ বিবেচনা চিন্তা, অনুভূতি আৰু ইচ্ছাশক্তি লগতে ব্যক্তিৰ মানসিক আৰু ব্যক্তিগত সন্তুষ্টিৰ লগত জড়িত হৈ থাকে।
- মূল্যবোধ শিক্ষা শিক্ষণৰ এটা অন্তর্নিহিত অংশ। সমাজত স্বীকৃত আচৰণ, মানসিক সুস্থতা, শাৰীৰিক স্বাস্থ্য আদিবোৰ সাধাৰণভাবে মূল্যবোধ শিক্ষাই নির্দেশিত কৰে।

ই উপযুক্ত সামাজিক আচৰণ, নাগৰিকত্বৰ অধিকাৰ আৰু কর্তব্যসমূহো সামৰি লয় য'ত সৌন্দর্যবোধ আৰু ধর্মীয় প্রশিক্ষণো জড়িত থাকে।

- প্রকৃততে মূল্যবোধ হ'ল জীৱনৰ নির্দেশনামূলক নীতি; যিয়ে ব্যক্তিৰ শাৰীৰিক, সামাজিক আৰু মানসিক স্বাস্থ্য বিকাশত সহায়ক হয়।
- বিশ্বৰ সকলো দেশতে মূল্যবোধ শিক্ষাৰ এক অন্যতম কার্যাৱলী হ'ল শিশুসকলৰ মাজত ৰাষ্ট্রীয় পৰিচয় আৰু দেশপ্রেমৰ চেতনা জগাই তোলা।
- সামাজিক পৰিৱর্তনৰ পৰিপ্রেক্ষিতত মূল্যবোধ শিক্ষাই কেৱল তথ্য আৰু পাৰদর্শিতাৰে শিক্ষার্থী যোগান নধৰে, ইয়াৰ উপৰিও মানৱতাৰ মূল্যবোধ, গণতন্ত্র, সমাজতন্ত্র, ধর্মনিৰপেক্ষতা আৰু ৰাষ্ট্রীয় সংহতিৰো চেতনা যোগান ধৰে।
- বিশ্বৰ বৃহৎ সংখ্যক শিক্ষাবিদে শিক্ষাৰ দ্বাৰা মূল্যবোধ জগাই তোলাত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে, যিয়ে জীৱনৰ বিভিন্ন স্তৰত সংঘর্ষৰ মুখামুখি হৈছে।
- ইউনিভার্চিটি এডুকেচন কমিচন (University Education Commission), কোঠাৰী শিক্ষা আঁচনি 1964-66 (Kothari Education Commission) ১৯৮৬ৰ ৰাষ্ট্রীয় শিক্ষানীতি ইত্যাদিয়ে শিক্ষার্থীৰ মনত মূল্যবোধৰ ধাৰণা জগাই তোলাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে।
- মূল্যবোধক তৎকালীন আৰু স্থায়ী, সামাজিক, নৈতিক, সাংস্কৃতিক আৰু ধর্ম নিৰপেক্ষ এইকেইটা প্রকাৰত বিভক্ত কৰিছে।
- মূল্যবোধ নৱপ্রজন্মৰ মনত শিক্ষানুষ্ঠান আৰু শ্রেণীকোঠাত আয়োজন কৰা বিভিন্ন অনুষ্ঠানৰ দ্বাৰা জগাই তুলিব পাৰি।

৭.৯ অধিক জানিবলৈ

১) Aggarwal, JC (2002) : Development and Planning of Modern Education, Vikas Publishing House.

২) Sanyal, Jahadiswan (1997) : Guide to General Philosophjy, Sribhumi Publishing Company, Calcutta.

৩) Singh MS : Value Education, Adyayan Publishers and distributions, New Delhi-110002.

৭.১০ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মূল্যবোধ শিক্ষা শিক্ষণৰ এটা বহল শিক্ষা প্রণালী। এইবোৰ কার্যসূচী হ'ল শাৰীৰিক স্বাস্থ্য, মানসিক স্বাস্থ্য, শিষ্টাচাৰ আৰু আচৰণ আদিৰ প্রশিক্ষণৰ পৰা পৰিসৰলৈ সামৰি লোৱা। ই শিক্ষার্থীৰ অনুভূতি আৰু আবেগসমূহৰ জ্ঞান দান দিয়াৰ মাধ্যম।

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ আৰ.কে মুখার্জীৰ মতে মূল্যবোধ হ'ল সামাজিকভাৱে স্বীকৃত ইচ্ছা বা বাঞ্ছা আৰু লক্ষ্যসমূহ, যিটো আভ্যন্তৰীণকৰণ হয় শিক্ষণৰ অনুবন্ধন প্রক্রিয়াৰ মাধ্যমত বা সামাজিকীকৰণ আৰু সেইটো হয় বস্তুগত অগ্রাধিকাৰ, মানদণ্ড আৰু উচ্চাভিলাষ।

৩নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মূল্যবোধ শিক্ষা বিকাশমুখী মূল্যবোধ শিক্ষা হোৱা উচিত। ই বংশগতিৰ ওপৰত ভিত্তি নকৰে। ই সম্পূর্ণৰূপে আহৰণ চৰিত্রৰ আৰু এটা জীৱন জোৰা প্রক্রিয়া। মূল্যবোধক কেৱল বুজি পালেই নহ'ব ইয়াক পদ্ধতিগতভাৱে পৰিকল্পিত প্রচেষ্টাৰ মাধ্যমত বিকশিত কৰিব লাগিব।

৪নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মূল্যবোধৰ পৰম্পৰাগত উদ্দেশ্যসমূহ আধাৰিত হয় ধর্ম আৰু দর্শনৰ ওপৰত।

৫নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ ক্ষেত্রবোৰ হ'ল শাৰীৰিক শিক্ষা, আবেগিক শিক্ষা, মানসিক বিকাশ, সৌন্দর্যৰ বিকাশ আৰু নৈতিক আৰু আধ্যাত্মিক বিকাশ।

৬নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৰাষ্ট্রীয় পৰিচয় আৰু দেশপ্রেমৰ চেতনা শিশুৰ মাজত জগাই তোলাটো সমগ্র বিশ্বৰ ৰাষ্ট্রসমূহত মূল্যবোধ শিক্ষা জগাই তোলাৰ দুটা প্রধান দিশ।

৭নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সাধাৰণভাৱে মানৱ প্রচেষ্ঠাৰ উন্নীতকৰণ আৰু নির্দিষ্টভাৱে ব্যক্তিত্ব বিকাশৰ বাবে মূল্যবোধ শিক্ষাৰ গুৰুত্ব আছে। গতিকে ই যথেষ্ট গুৰুত্বপূর্ণ। শিক্ষাৰ উদ্দেশ্য হ'ল ব্যক্তিৰ অন্তর্নিহিত গুণসমূহৰ বহিঃপ্রকাশ কৰা।

৮নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ মূল্যবোধৰ ক্ষেত্রবোৰ হ'ল মানৱতা, গণতন্ত্রৰ মূল্যবোধ, ধর্মনিৰপেক্ষতা, সমাজবাদৰ মূল্যবোধ আৰু ৰাষ্ট্রীয় সংহতিৰ মূল্যবোধ।

৯নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ আমি দেখিবলৈ পাইছো যে ভাৰতবর্ষৰ সকলো শিক্ষা সমিতি আৰু শিক্ষা আয়োগে মূল্যবোধৰ শিক্ষাৰ ওপৰত গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে। ১৯৮৬ চনৰ জাতীয় শিক্ষানীতিয়েও মূল্যবোধ শিক্ষাৰ ওপৰত বিশেষ গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছে।

১০নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ শৈক্ষিক মূল্যবোধক ব্ৰুবাচাৰে ভালপোৱাৰ লগত সম্বন্ধিত বা তাৎক্ষণিক মূল্যবোধ আৰু বুদ্ধি সম্বন্ধিত ভালপোৱা বা দূৰস্থ মূল্যবোধ হিচাপে বিভক্ত কৰিছে।

১১নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ বহিৰাগত মূল্যবোধৰ ধাৰণাটো তাৎপৰ্যপূৰ্ণ। এই ধাৰণা মতে কিছুমান বস্তুৰ নিজস্ব মূল্য নাই। কিন্তু অন্য বস্তুৰ সন্দৰ্ভত মূল্যবান বুলি গণ্য কৰা হয়। চমুকৈ ক'বলৈ হ'লে— অন্তর্নিহিত মূল্যবোধ প্ৰকৃত আৰু ই স্বয়ং সম্পূৰ্ণ। আনহাতে বহিৰাগত মূল্যবোধ অন্য মূল্যবোধৰ দ্বাৰাহে স্পষ্ট হৈ উঠে।

১২নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ মানৱ মূল্যবোধ সমূহ হ'ল অৰ্থনৈতিক মূল্যবোধ, দৈহিক বা শাৰীৰিক মূল্যবোধ, পুনঃনির্মাণৰ মূল্যবোধ, সংযোজনৰ মূল্যবোধ, চাৰিত্ৰিক মূল্যবোধ, সৌন্দৰ্যবোধৰ মূল্যবোধ, বৌদ্ধিক মূল্যবোধ আৰু ধৰ্মীয় মূল্যবোধ।

১৩নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ বিদ্যালয়ৰ ভিতৰত বিকশিত কৰিব পৰা মূল্যবোধৰ কাৰ্যাৱলী চাৰিবিধ হ'ল—

- শিক্ষানুষ্ঠানত সামূহিক প্ৰাৰ্থনা।
- সামূহিক সেৱা আঁচনি।
- উৎসৱ আৰু মেলাবোৰত সমাজসেৱা আঁচনি।
- প্ৰাথমিক চিকিৎসা আঁচনি।

১৪নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ বিদ্যালয়ৰ শিক্ষাৰ্থীসকলৰ মাজত মূল্যবোধ বিকাশ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত ব্যক্তিগত উদাহৰণে বৈশিষ্ট্যপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে। এই আঁচনিসমূহৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশটো হ'ল শিক্ষকে ভাল কৰ্ম আৰু আঁচনিৰ উদাহৰণ দাঙি ধৰিব লাগিব, যিয়ে শ্ৰেণীকক্ষত শিক্ষাৰ্থীসকলক সেইবোৰৰ প্ৰতি উদ্বুদ্ধ কৰি তুলিব।

১৫নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰঃ জাতীয় শিক্ষা গৱেষণা আৰু প্ৰশিক্ষণ পৰিষদে উপদেশ দিয়া কাৰ্যসূচীসমূহ তলত দিয়া ধৰণৰ—

- সামূহিক প্ৰাৰ্থনা আঁচনি।
- স্বাস্থ্য আৰু চাফ-চিকুণতাৰ কাৰ্যসূচীসমূহ।
- শ্ৰেণীকক্ষত পাঠদান।
- উৎপাদনমুখী শাৰীৰিক কৰ্মভিত্তিক আঁচনিসমূহ।
- নাগৰিকত্বৰ প্ৰশিক্ষণৰ কাৰ্যসূচী আৰু সাংস্কৃতিক আমোদজনক কাৰ্যসূচী আৰু সমাজসেৱাৰ কাৰ্যাৱলীসমূহ।

৭.১১ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) চমু প্ৰশ্নাৱলী (১৫০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ মূল্যবোধ শিক্ষা কি?

প্ৰশ্ন ২ ঃ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ উদ্দেশ্যসমূহ কি কি?

খ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০ টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ আমাৰ সমাজত মূল্যবোধ শিক্ষাৰ প্ৰয়োজনীয়তা সম্পৰ্কে বুজাই লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ অৰ্থ বৰ্ণনা কৰক, মূল্যবোধ শিক্ষাৰ বিকাশৰ চমু আভাস প্ৰস্তুত কৰক।

প্ৰশ্ন ৩ ঃ মূল্যবোধ শিক্ষাৰ উদ্দেশ্যসমূহ কি কি? মূল্যবোধ শিক্ষাৰ গুৰুত্ব আৰু প্ৰয়োজনীয়তাৰ বিষয়ে লিখক।

গ) চমুটোকা লিখক (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত)

১) মূল্যবোধৰ প্ৰকাৰ।

২) মূল্যবোধ ভিত্তিক কাৰ্যাৱলী আৰু ইয়াৰ লগত জড়িত উপযোগিতাসমূহ।

৩) বিদ্যালয় পৰিবেশত মূল্যবোধৰ শিক্ষা।

৪) বিকাশমুখী মূল্যবোধৰ শিক্ষা।

*****

প্ৰসঙ্গ পুথি

কিতাপ ঃ

ডেকা, বীৰেন্দ্ৰ ঃ শিক্ষাতত্ত্ব, বনলতা প্ৰকাশন, পানবজাৰ, গুৱাহাটী

বৰুৱা, যতীন ঃ শিক্ষাতত্ত্ব অধ্যয়ন, লয়ার্চ বুক ষ্টল, গুৱাহাটী

দাস, লক্ষ্যহীৰা ঃ সম্পূৰ্ণ শিক্ষা, সংগম প্ৰকাশন, গুৱাহাটী

ডেকা, ড° কন্দৰ্প;

শৰ্মা, ড° মুকুন্দ ঃ আধুনিক শিক্ষা তত্ত্ব আৰু শিক্ষা নীতি,

চক্ৰৱৰ্তী, ড° আভা অসম বুক ডিপ', গুৱাহাটী-১

দেৱী, ড° ৰেণু ঃ শিক্ষাৰ দাৰ্শনিক আৰু সামাজিক তত্ত্ব অধ্যয়ন, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় প্ৰকাশন

*** ***** ***